

MENTETTÉK, AKIT CSAK LEHETETT

*Azután jött a „fölszabadulás”,
és mérsárolták, akit csak akartak*

MÓRICZ Attila torontálvásárhelyi lelkész az alábbi okmányt is megtalálta Gachal János idejéből.

„Nyilatkozat mely szerint hivatalosan igazolom, hogy a Torontálvásárhelyi Református Egyház anyakönyvei az 1848–49-iki magyar szabadságharc idején az 1837–1849-ig terjedő időre elvesztek és így Alföldi Rozália születési adatai nem találhatóak. De a későbbi anyakönyvekből világosan és határozottan megállapítható, hogy Alföldi Rozália 1845-ben Torontálvásárhelyen, magyar református szülőktől született.

Torontálvásárhelyen, 1944. szeptember 26. ref. lelkész.”

Amint látható, az 1849-es faluégésre, illetve az akkor elégett egyházi könyvek hiányzására hivatkozva ő sokakról tanúsíthatta, hogy okmány nélkül igazolható, az illető nem tartozik az állam által akkoriban kíméletlenül üldözött népek közé. A kegyes család ugyan nyilvánvaló, de hasznosnak bizonyult. Mellesleg a szabadságharc idején Torontálvásárhely név még nem létezett, ez csak jó két évtized múlva lett bevezetve.

Amíg a falu maga irányította a sorsát, addig – amint azt mostanában mondani szokás: a mássága miatt – nem is volt szokásban, hogy üldözzék az embereket.

Aztán jött a „felszabadulás”, az „igazságtétel”, jöttek az OZNA-s tiszték, és a falu, a helyi hatalom alig-alig befolyásolhatta, mi fog ott történni. Pedig hát magasan lengette az új hatalomtartó a szabadság, a testvériség-egység, az egyenlőség zászlaját.

A vidék lakosságának sorsáról, esetenkénti összetartásáról, egymás megmentéséről, az ezzel járó életveszélyről közölt példát Fábián János szabadkai lakos. 1939-ben Debelyacsán született, apja Ferenc, a volt Fábián-malom tulajdonosa.

Édesapja öt nyelven beszélt: magyarul, németül, szerbül, románul és szlovákul. A háború alatt két ízben is ennek köszönhetően mentette meg az életét. Egyszer a német megszállás alatt, egyszer pedig, amikor a partizánok kegyetlenkedtek. Mindkét alkalommal ő is be volt zárva. A németek azért kapták le, mert megszegte a szigorú gabonaőrlési rendeletet. Ezt pedig azért tette, hogy élelmet juttasson a szerb ismerőseinek. Az érvényben lévő szabály szerint a németek fejenként évi 200, a szerbek pedig csupán 75 kg búzát őrltethettek évente. Fábián Ferenc öt szerbnek sokkal többet megőrölt. Rajtakapták, és bezárták hat hónapra, a Duna egy szigetén levő börtönbe. Két tábor volt ott, egyikben a hasonló elítélteket tartották fogva, a másikban halálra szánt foglyokat. A táborban sokféle nemzetiségű rab volt, zömük nem tudott németül. Ferencet tolmácsként alkalmazták. Egy alkalommal meglátott a halálra szántak között egy szerb ismerőst, s szóba állt vele. Vitték már őket kivégzésre. Emiatt, hogy beszédbe elegyedett a kivégzendővel, őt is közéjük lökték.

Vitkay Gyulával, a tehetséges és buzgó segítőtárssal. Nem lehet tudni, a kántor és karmester hogyan úszta meg a bajt

*A hű pásztor agyonverése után nehéz volt a lelket tartani a hívekben.
Egy másik kiemelkedő tehetség, Thomka Viktor állta a sarat.
Be is börtönözték. Thomka lelkész az 1947-ben konfirmáltakkal.
Mellette jobbról Vitkay Gyula*

Az volt a szerencséje, hogy Belgrádból éppen akkor valami küldöttség járt a táborban, s nem volt ki tolmácsoljon. Úgy vették ki a lelövésre felállítottak közül.

Másodszor a háború végén történt hasonló. Annak ellenére, hogy a szerbek, akiknek a szabályon felüli gabonát megőrlötte, írásban tanúskodtak mellette, mégis elvitték sok más torontálvásárhelyivel Antalfalvára. Ott szintén tolmácsként alkalmazták, s ennek köszönhette, hogy végül hazaengedték.

Fábián János is megerősítette azt a történetet, amely arról szólt, hogy a német megszállás idején a falu több vezetője egyöntetűen ügyködött a keresett kommunisták és szerbek megmentésén, amikor Pancsováról értük jöttek.

János édesanyja, az 1916-ban Torontálvásárhelyen született Fábián Ferencné Kocsis Gizella Gachal János eltűnéséről és a faluban a lakosságon eluralkodó halálféleleléről közölt néhány mondatot:

Elvitték, megkínozták, kivégezték, és eltemették valahol. Nagyon kínozták. A többieket is. Bevitték a községházára, és a forró kályhára ültették őket, de volt, aki kileste a kulcslyukon. Eltűnése után egy ideig a Tóth Bálint helyettesítette, meg Vitkay. Rémületében mindenki visszahúzódott, be a házba, csak akkor ment az utcára, ha nagyon muszáj volt neki. De volt ilyen már korábban is. Az első világháború után a környékbeli falvakból jöttek lóháton a szokolisták⁴⁵, négyen egyszerre bementek a jobbmódú magyar gazdákhöz és iparosokhoz, a gazdát vagy mestert bekényszerítették az istállóba vagy a fészerbe, és ott jól elverték. Így kényszerítették ki, hogy a falu beleegyezzen, hogy telket osszanak ki szerb telepéseknek.

⁴⁵ Sokol szervezet – Szerb ultranacionalista sportszervezet, amelynek tagjai az első világháborút követő időben rengeteg keserűséget okoztak a délvidéki magyaroknak.